

NECÂŞÎ RİVÂYETLERİ BAĞLAMINDA GIYÂBÎ CENAZE NAMAZI İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

Mehmet AYHAN*

Özet

İslam âlimleri gıyâbî cenaze namazının kılınması hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilaf kendilerine ulaşan hadis rivâyetlerinden ve bunların farklı yorumlanmasından kaynaklanmıştır. Bazı fakihler konuyla ilgili rivâyetlerden hareketle bu uygulamanın Hz. Peygamber'e özel (hasâisü'n-nebî) olduğunu iddia ederken diğer ulemâ bunun umûmî olduğunu, dolayısıyla herkes için gıyâbî cenaze namazı kılınabileceğini savunmuştur. Bu makalede farklı görüşlere dayanak kabul edilen Necâşî'nin gıyâbî cenaze namazı ile ilgili rivâyetler tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Rivâyet, Necâşî, Gıyâbî Cenaze Namaz

Discussions on Funeral Prayer in Absentia in the Context of Narratives on Neçâşi

Abstract

Islamic scholars disagree over funeral prayer in absentia. This disagreement stems from obtaining different hadith narratives and interpreting them differently. Based on these narratives, some scholars argue that this practice is exclusive to the Holy Prophet (hasâisü'n-nebî), while some other scholars assert that this practice is common, not exclusive, so funeral prayer can be performed for every death. In this study, narratives about Necâşî's funeral prayer in absentia are evaluated.

Keywords: Hadith, Narrative, Neçâşi, Funeral Prayer in Absentia

Giriş

Tarih boyunca Hz. Peygamber'in (s.a.) uygulamaları -genel anlamıyla- sünnet ve bunun yazılı vesikaları olan hadisler, Müslümanlar için dinin anlaşılması ve yaşanmasında Kur'ân'dan sonraki en önemli kaynaktır. Hz. Peygamber'in bütün fiilleri önemli olmakla birlikte bunların dinî bakımdan bağlayıcılığı sürekli olarak ulemânın gündeminde olmuştur. Resûlullah'ın (s.a.) tasarrufları en genel anlamda bağlayıcı olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye ayrılmıştır.¹

* Dr. Öğretim Üyesi, Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Kocaeli, Turkey, orcid.org/0000-0003-1836-7807, muhayhan02@gmail.com.

1 Bu tasniflere misal olarak bk. Muhammed Tahir b. Âşûr b. Muhammed et-Tunûsî İbn Âşûr, *Makâsidü's-şeriatî'l-İslamiyye*, (İskenderiye: Mektebetü'l-İskenderiyye, 2011), 43 vd; Fahreddin Atar, *Fıkıh Usulü*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1988), 38-39; Muhsin Koçak v.dğr., *Fıkıh usulü*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 68 vd. Bu konuda ya-

Resûlullah'ın, Necâşî'nin² (r.a.) gıyâbında eda ettiği cenaze namazına dair rivâyetler bağlayıcı olup olmaması bakımından tartışma konusu olmuştur. Söz konusu gıyâbî cenaze namazının *hasâisü'n-nebî*³ olduğu yahut bunun özel bir durum olmayıp herkes için uygulanabilir olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

İslam âlimleri cenaze namazıyla ilgili rivâyetlerden ve uygulamalardan⁴ hareketle hazırda bulunan cenazenin namazının kılınması hususunda görüş birliği içindedir. Ancak günümüzde uygulaması sıklıkla gündeme gelen⁵ cismen bulunmayan (gâib) bir kişinin cenaze namazı için böyle bir icmâdan söz etmek mümkün değildir.⁶

Bu makalede söz konusu görüşlere dayanak olarak zikredilen gıyâbî cenaze namazı ile ilgili rivâyetler incelenecektir. Öncelikle gıyâbî cenaze namazının Resûlullah'a (s.a.) özel olduğunu savunanların dayandıkları hadisler ele alınacaktır.

- pılmış müstakil bir çalışma için bk. Murat Şimşek, *İslam Hukukunda Bağlayıcılık Bakımından Hz. Peygamber'in İctihad ve Tasarrufları*, (Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı Yay, 2010).
- 2 Necâşî Habeş kralları için kullanılan bir unvandır. Necâşî'nin asıl ismi Ashame'dir. Hz. Peygamber (s.a.) hicretin 9. yılında Habeşistan'da vefat eden Necâşî'nin ölümünü aynı gün haber vermiş ve gıyabında cenaze namazını ashâbıyla birlikte kılmıştır. Bilgi için bk. Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Delâilü'n-nübüvve*, 2: 554; Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve ve marifetü ahvali sahibi's-şerîa*, thk. Abdulmuti Kalacî (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2002), 4: 412; Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed Süheylî, *er-Ravdü'l-ünüf fi şerhi's-Sireti'n-nebevîyye li-İbn Hişâm*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.) 2: 117; Levent Öztürk, "Necâşî, Ashame", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 37: 476-477.
 - 3 Allah Teâlâ'nın sadece Hz. Peygamber'e lutfettiği özellikleri belirten bir terimdir. *Hasâis* kelimesi has kelimesinden masdar olup *hassiyetün* kelimesinin çoğuludur. Meziyetler ve üstün özellikler anlamındadır. Bilgi için bk. İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisanü'l-Arab*, (Beyrut : Dâru Sadır, t.y.), "hss" mad. 7: 24; Kâmus Tercemesi, II, 1176. Ayrıca bilgi için bk. Erdinç Ahatlı, "Hasâisu'n-Nebî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16: 277-281.
 - 4 Resûlullah'ın (s.a.) cenaze ile uygulamaları için bk. Şemsettin Kırış, "Hz. Peygamber'in Cenaze ile İlgili Uygulamaları", *Turkish Akademik Research Review 2/2* (Haziran/June 2017): 41-61.
 - 5 Gıyâbî cenaze namazı genellikle ülkemiz dışında şehit düşen müslümanlarla ilgili olarak gündeme gelmektedir. Büyükşehirler başta olmak üzere birçok il ve ilçede gıyâbî cenaze namazı kılınmaktadır. İlgili haberlere misal olarak bk. <https://www.aa.com.tr/tr/gun-nun-basliklari/sehit-filistinliler-icin-sela-okundu-giyabi-cenaze-namazi-kilindi/1146469>; <http://www.hurriyet.com.tr/besnide-giyabi-cenaze-namazi-kilindi-40534136>, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/baskentte-arakan-icin-giyabi-cenaze-namazi-kilindi,90TJcP-KoIU-cM7-jzVSP2w>; <http://www.iha.com.tr/haber-idlibteki-saldirida-olenler-icin-giyabi-cenaze-namazi-kilindi-635243/>. Ayrıca gıyâbî cenaze namazı kılmanın hükmünü merak eden vatandaşlar tarafından diyanete fetva sorulmuş ve Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı bu soruyu cevaplamıştır. Konuyla ilgili Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı Kararı için bk. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/343/giyabi-cenaze-namazi-kilinabilir-mi>
 - 6 Bilgi için bk. Nevevî, *el-Mecmû'*, 5: 150; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 5: 139; Serahsî, *el-Mebsût*, 2: 67; Kâsânî, *Bedâi'ü's-sanâi'*, 1: 312; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1: 554; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, 8: 233; Şinkî, *Şerhu Halîl b. İshâk el-Mâlikî*, 1: 324.

A. GIYÂBÎ CENAZE NAMAZI KILMANIN HZ. PEYGAMBER'E ÖZEL OLDUĞUNU SAVUNANLARIN DAYANDIKLARI RİVÂYETLER

Hız. Peygamber'in (s.a.) Necâşî'nin (r.a.) namazını gıyâbî olarak kılmasını *hasâisü'n-nebî* olarak değerlendirenler bu kanaatlerini çeşitli rivâyetlere dayandırmışlardır.

Söz konusu uygulamanın Resûlullah'a (s.a.) has bir fiil olduğunu söyleyenlerin en önemli dayanaklardan birisi Hız. Peygamber'in (s.a.) Necâşî'nin namazını kıldığı ancak bunun gıyâben olmadığı görüşüdür. Bunun mesnedi de Necâşî'nin naaşının Medîne'ye getirilip cenaze namazının kılındığına ya da Hız. Peygamber'in (s.a.) onu (keşfen) görerek namazını kıldığına dair rivâyetlerdir. Şimdi bu hadisleri inceleyelim.

I- İmrân b. Husayn Hadisleri

Gıyâbî cenaze namazının Hız. Peygamber'e (s.a.) mahsus olduğunu iddia edenler sahâbî İmrân b. Husayn'dan (ö. 52/672) nakledilen bazı hadisleri delil olarak göstermişlerdir. İmrân b. Husayn'dan (r.a.) gelen rivâyetler her iki görüş sahipleri tarafından delil olarak kullanılmıştır.

Bu rivâyetlerden ikisi Necâşî'nin cenaze namazı kılınırken naaşının musallâda bulunduğunu kesin bir şekilde diğer ikisi ise zann ifadesiyle belirtmektedir. Bunları Necâşî'nin musallâda bulunduğunu kesin bir dille ifade eden rivâyetlerden başlayarak inceleyelim.

a. Tahâvî Rivâyeti

Ebû Câfer et-Tahâvî (ö. 321/933) Necâşî'nin cenaze namazıyla ilgili hadisi

İmrân b. Husayn > Ebu'l-Muhelleb > Ebû Kilâbe > Yahyâ b. Ebû Kesîr > Ebân b. Yezîd el-Attâr > Müslim b. İbrahim el-Ezîdî > Muhammed İbn Huzeyme kanalıyla Hız. Peygamber'den (s.a.) şöyle nakletmektedir:

« إن أحاكم النجاشي قد مات ، فصلوا عليه » قال : ونحن نرى أن الجنازة قد أتت قال : فصفنا فصلينا عليه ، وإنما مات بالحبشة ، فصلى عليه رسول الله صلى الله عليه وسلم حين دخل المدينة

“(Hız. Peygamber buyurdu ki): ‘Kardeşiniz Necâşî vefat etmiştir, Haydi onun cenaze namazını kılın.’ (râvî, devamla şöyle aktarmıştır:) “Biz Necâşî'nin cenazesinin geldiğini gördük ve saf yapıp cenaze namazını kıldık. O, Habeşistan'da vefat etmişti. Cenazesi Medine'ye geldiğinde Hız. Peygamber onun namazını kıldırdı.”⁷

Tahâvî bu rivâyeti “Necâşî'nin namazının Medine'de Resûlullah tarafından kılındığına ve bu esnada Necâşî'nin naaşı Medîne'de miydi yoksa Ha-

7 Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, *Şerhu Müşkilü'l-âsar Müşkilü'l-âsar*, thk. Şuayb el-Arnaut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994), 12: 329.

beşistan'da mıydı? Buna dair nakledilen rivâyetin müşkilinin giderilmesine dair bab" da nakletmiştir.⁸

Tahâvî, hadisi yorumlarken Allah'ın kudretiyle Necâşi'nin cesedinin Habeşistan'dan Medine'ye getirildiğini ve Resûl-i Ekrem'in de onun namazını Medine'de vefat eden birinin cenazesi gibi kıldığını belirtir. Bu olayı, İsrâ mucizesini müşriklerin yalanlayıp Mescid-i Aksâ ile ilgili sorular sormaları üzerine Resûlullah'ın onu görerek cevap vermesi hadisesine benzeter. Tahâvî'ye göre Allah Teâlâ Hz. Peygamberle Beyt-i Makdis arasındaki mesafeyi kaldırdığı gibi Necâşi'nin cenazesiyle Medîne arasındaki uzaklığı da kaldırmıştır.⁹

Tahâvî, yukarıdaki rivâyeti hocası İbn Huzeyme (ö. 311/924)¹⁰ kanalıyla nakletmektedir. Ancak tespitimize göre hadisi mezkûr şekliyle Tahâvî haricinde rivâyet eden başka bir müellif bulunmamaktadır.¹¹

Hadiste Necâşi'nin naaşının Medîne'ye nasıl getirildiğine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ancak Tahâvî konuyla ilgili bapta bunun nasıl gerçekleştiğine dair yorumlarda bulunmuştur. Tahâvî'nin yaptığı bu yorumlardan hareketle hadisin sıhhatine dair bir endişe taşımadığını söyleyebiliriz.

Tahâvî hadisinin isnadının incelediğimizde rivâyeti İmrân b. Husayn'dan nakleden tabiînden Ebu'l-Muhelleb'tir. İsmi Amr yahut Abdurrahmân'dır. Ebu'l-Muhelleb Amr b. Muâviye el-Cermî el-Basrî. *Kütüb-i sitte*'nin çoğunda rivâyetleri vardır. Buhârî ondan *Edebu'l-Müfred*'te rivâyette bulunmuştur.¹² İclî (ö. 261/875), İbn Hibbân (ö. 354/965), Zehebî (ö. 748/1347) ve İbn Hacer (ö. 852/1448) onun sika olduğunu belirtmiştir.¹³ Hadisi Ebu'l Muhelleb'den kardeşinin oğlu Ebû Kılâbe nakletmiştir.

Abdullah b. Zeyd b. Amr el-Cermî Ebû Kılâbe el-Basrî (ö. 104/722). Ebû'l-muhelleb'in yeğenidir. İbn Hibbân'a göre sika'dır.¹⁴ Zehebî¹⁵ ve Alâî (ö. 761/1359) onun müdellis olduğunu söyler.¹⁶ Ebû Kılâbe'den ise hadisi Ebû Nasr Yahyâ b. Ebû Kesîr el-Yemâmî (ö. 129/747) almıştır.

8 Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, 12: 329.

9 Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, 12: 330.

10 Muhammed b. Huzeyme sika bir muhaddistir. Bilgi için bk. Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 3: 537.

11 Araştırmamızda İbn Huzeyme'nin Necâşi'nin cenaze namazına dair herhangi bir rivâyetine tesadüf edemedik.

12 Ebû'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî es-mâi'ricâl*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf (Beyrut:Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980), 34: 329; Aynî, *Mağâni'l-ahyâr*, 5: 358.

13 İbn Hacer el-Askânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Beyrut: Dâru Sadır, 1968), 12: 250.

14 Bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, thk. es-Seyyid Şerefuddîn Ahmed (b.y.: Dâru'l-fikr, 1395/1975), 5: 2.

15 İbn Hacer, *Tabakâtu'l-müdelisîn*, 21; Suyûtî, *Esmâu'l-mudellisîn*, 69.

16 Bk. İbn Hacer, *Tabakâtu'l-müdelisîn*, 21.

Iclî¹⁷ ve İbn Hibbân Yahyâ b. Ebû'in sika olduğunu belirtmiştir.¹⁸ İbn Hacer onun hakkında sikatun sebtun nitelemesinde bulunur. Ancak tedlis ve irsal yaptığını da belirtir.¹⁹ Nesâî (ö. 303/915) onun müdellis olduğunu belirtmiştir.²⁰ İsnaddaki Yahyâ'dan sonraki râvî Ebân'dır.

Kütüb-i sitte' de birçok rivâyeti bulunan Ebân b. Yezîd el-Attâr (ö. 163/779), hadis âlimlerine göre sika olarak kabul edilmiştir.²¹ Rivâyeti Ebân'dan aktaran ise Müslim b. İbrâhîm'dir.

Müslim b. İbrâhîm el-Ezdî (ö. 222/836). Iclî²², İbn Sa'd (ö. 230/845)²³, Ebû Hâtîm er-Râzî²⁴ ve İbn Hibbân'a (ö. 354/965)²⁵ göre sikadır.²⁶ Bu rivâyeti Müslim'den nakleden ise Tahâvî'nin hocası İbn Huzeyme'dir.

Ebu Bekr Muhammed b. İshak b. Huzeyme es-Sülemî en-Neysâbûrî (ö. 311/924). İbn Hibbân onu sikalar arasında zikretmiştir.²⁷ Zehebî de onun sika olduğunu belirtmiştir.²⁸

Hadisimizi sened açısından değerlendirdiğimizde sika râvilerden oluştuğunu görmekteyiz. Her ne kadar râviler arasında müdellisler olsa da bunlar hadisin sıhhatine zarar verecek derecede değildir. Ayrıca Şuayb el-Arnaut'un da belirttiği gibi hadisin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Hadisin Ebu'l-Muhelleb dışındaki râvileri Buhârî ile Müslim'in müşterek ricâlidir ve sikadır. Ebu'l-Muhelleb ise sadece Müslim'in râvilerindedir.²⁹

b. Ebû Avâne Rivâyeti

Necâşî'nin cenaze namazı kılınırken cesedinin huzurda olduğuna dair ikinci rivâyet Ebû Avâne Vaddâh b. Abdillâh el-Vâsitî'ye (ö. 176/792) aittir. Kaynaklarda muallak olarak nakledilen Ebû Avâne rivâyeti İmrân b. Husayn'a isnad edilmektedir. Ebû Avâne, hadisi

"Hz. Peygamber'in arkasında namaz kıldık. Cenazenin önümüzde olduğunu gördük."³⁰ şeklinde rivâyet etmektedir.

17 Iclî, *Ma'rifetu's-sikât*, 2: 357.

18 Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 31: 509; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 11: 268.

19 Bk. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 596.

20 İbn Hacer, *Tabakâtu'l-müdellisîn*, s. 36; Suyûtî, *Esmâu'l-müdellisîn*, s. 106.

21 Bk. Iclî, *Ma'rifetu's-sikât*, 1: 199; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6: 68; İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, (Beyrut: Dâ-rü'l-Kütübü'l-İlmiyye, t.s. Haydarabad: 1952/1371'in ofseti), 2: 299.

22 İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 10: 122; Aynî, *Mağâni'l-ahyâr*, 5: 38.

23 İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 10: 122.

24 İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 10: 122; Aynî, *Mağâni'l-ahyâr*, 5: 38.

25 İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 10: 123.

26 İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 10: 122-123.

27 İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9: 133.

28 Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, 3: 537.

29 Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, 12: 329.

30 Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, *Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdülazîz b. Abdullâh b. Abdurrahmân b. Bâz, Muhammed Fuâd

Ebû Avâne hadisinin isnadı bazı eserlerde şu şekilde tasrih edilmektedir. Ebû Avâne mezkûr rivâyeti Ebân (ö. 163/779) ve diğerleri yoluyla Yahyâ'dan (ö. 129/747) almıştır.³¹

Bu rivâyetin hadis kaynaklarında mevsul bir isnadı bulunmamaktadır. Bu hadis, isnadındaki inkita sebebiyle zayıftır. Dolayısıyla kendisiyle istidlal edilecek bir sıhate sahip değildir.

c. Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân Rivâyeti

Necâşî'nin bedeninin Hz. Peygamber'in (s.a.) önünde olduğu halde cenaze namazının kılındığı kanaatini ifade eden bir rivâyet Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve İbn Hibbân tarafından nakledilmektedir. Konudan bahseden kaynaklar genellikle İbn Hibbân rivâyetinden bahsetmekte *Müsned*'deki rivâyeti zikretmemektedirler.³² Öncelikle *Müsned-i Ahmed*'deki rivâyeti inceleyelim.

İmrân b. Husayn> Ebu'l-Muhelleb> Ebû Kilâbe> Yahyâ> Harb> Abdussamed> Ahmed isnadıyla nakledilen rivâyete göre: "Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: Şüphesiz ki kardeşiniz Necâşî vefat etmiştir. Onun cenaze namazını kılınız. (İmrân sonra şöyle devam etti:) Hz. Peygamber (önde) biz onun arkasında saf yaptık ve Hz. Peygamber cenaze namazını kıldırdı. Biz Necâşî'nin cenazesini Hz. Peygamber'in önünde zannediyorduk."³³

Hadisin isnadını incelediğimizde râvî halkasının Yahyâ b. Ebû Kesîr'e kadar Tahâvî hadisiyle müşterek olduğunu görürüz. *Müsned* hadisinde rivâyeti Yahyâ'dan alan kişi Harb'dir.

Harb b. Şeddâd el-Yeşkurî (ö. 161/777). İbn Hacer'e göre sika'dır.³⁴ Yahyâ b. Ebû Kesîr (ö. 129/747), Katâde (ö. 117/735), Hasen el-Basrî (ö. 110/728) gibi hadisçilerden rivâyette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel'e göre bütün şeyhlerinden rivâyetlerinde güvenilirdir. Yahya b. Ma'în (ö. 233/848) ve Ebû

Abdülbâkî, Muhibbüddîn el-Hatîb, (Beyrut: Dâru'l-Marife, t.s.) 3: 188; Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefi Aynî, *Umdetü'l-kari şerhi Sahihî'l-Buhârî*, nşr. Muhammed Ali Beydûn (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1421/2001), 8: 172; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf Zürkânî, *Şerhu Muvatta el-İmam Mâlik*, thk. İbrahim Atve İvaz, Mustafa el-Babi el-Halebi (Kahire: 1382/1962), 2: 81; Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani Şevkânî, *Neylü'l-evtâr şerhi münteka'l-ahbar*, Mustafa el-Babi el-Halebi, (Kahire: y.y. t.s.) 4: 87, 438; Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhayy b. Muhammed el-Leknevî, *et-Ta'liku'l-mümecced alâ Muvatta'i İmâm Mâlik*, thk. Takıyyüddîn en-Nedvî (Beyrut: Dâru'l-kalem, 1991), 2: 108; Azimâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd*, 9: 9; Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî*, 4: 135.

31 Misaller için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 188; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 12: 172; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 4: 87, 438; Azimâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd*, 9: 7; Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî*, 4: 135.

32 Misaller için bk. Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, 2: 283-284; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 188; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 4: 87, 438; Leknevî, *et-Ta'liku'l-mümecced*, 2: 121.

33 Ahmed, 4: 446 (20005).

34 İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 2: 224; *Takrîbu't-Tehzîb*, 155.

Hâtim onun hakkında sâlih değerlendirmesi yapmıştır. İbn Hibbân ve İbn Hacer onu sika olarak zikretmiştir.³⁵ İsnadda bir sonraki râvî Abdussamed'dir.

Abdussamed b. Abdulvâris b. Sa'd et-Temîmî (ö. 207/822). Etbâu't-tâbiîn'in küçüklerinden olup *Kütüb-i sitte* ricâlindedir. Ebû Hâtim³⁶ ve İbn Hacer'e³⁷ göre sadûk'tur. İbn Sa'd³⁸ ve İbn Hibbân'ın değerlendirmesine göre sika'dır.³⁹

Müsned rivâyetinin isnadı güvenilir râvilerden oluşmaktadır.

Muhtevaları benzer olan rivâyeti İbn Hibbân İmrân b. Husayn'dan şu isnadla nakletmektedir:

İmrân b. Husayn> Ebu'l-Muhelleb> Ebû Kilâbe> Yahyâ> Evzâî> Velîd b. Müslim>Abdurrahmân b. İbrahim>Abdullah b. Muhammed b. Selm> İbn Hibbân

"Hz. Peygamber (s.a.) bize şöyle haber verdi: Şüphesiz ki kardeşiniz (Necâşî) vefat etmiştir. Kalkınız ve onun cenaze namazını kılınız. Peşinden Resûlullah (namaz için) kalktı. Ashâb da Hz. Peygamber'in arkasında saf tuttu. Resûl-i Ekrem (namaz için) dört tekbir aldı. Onlar cenazenin önlerinde hazır bulunduğunu düşünüyorlardı."⁴⁰

İbn Hibbân hadisnin Yahyâ b. Ebû Kesîr'e kadar olan isnadı Ahmed b. Hanbel ve Tahâvî rivâyetleriyle müşterektir. Ancak Yahyâ'dan sonra isnad değişmektedir.

Ebû Amr Abdurrahmân b. Amr b. Yuhmid el-Evzâî (ö. 157/774). İbn Sa'd⁴¹, Yayhâ b. Maîn (ö. 233/848),⁴² Iclî,⁴³ ve İbn Hibbân⁴⁴ Evzâî'nin (ö. 157/774) sika olduğunu belirtmişlerdir. Hadisi Evzâî'den alan Velîd b. Müslim'dir.

Velîd b. Müslim Ebu'l-Abbâs ed-Dımaşkî (ö. 195/810). Buhârî'ye (ö. 256/870) göre 195 yılında vefat etmiştir.⁴⁵ Iclî⁴⁶ ve İbn Hibbân'a göre sika'dır.⁴⁷ İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) ise Velîd b. Müslim'in zayıf olduğu kanaatindedir.⁴⁸ Nevevî'ye (ö. 676/1277) göre onun sika olduğu hususunda ulemanın icmâi vardır.⁴⁹

35 Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 5: 526; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 2: 224; *Takrîbu't-Tehzîb*, 155.

36 Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 18: 102.

37 İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 356.

38 İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 6: 327.

39 İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8: 414.

40 İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 7: 369. Leknevî, *et-Ta'liku'l-mümecced*, 2: 121.

41 Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 17: 315; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 6: 217.

42 Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 17: 315.

43 Iclî, *Ma'rifetu's-sikât*, 2: 83.

44 İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 6: 240.

45 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 8: 153.

46 Iclî, *Ma'rifetu's-sikât*, 2: 342.

47 İbn Hibbân *es-Sikât*, 9: 222.

48 İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, 3: 187.

49 Bk. Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ*, 705.

Zehebî, Velîd'in Evzâî'den (ö. 157/774) mu'an'an rivâyetlerinin muteber olmadığını, onun kezzâb râvilerden tedlis yaptığını belirtmiştir.⁵⁰ İsnadda Velîd hocası Evzâî'den انثدح edâ sigasıyla rivâyette bulunmuştur. Ancak Velîd'in Evzâî'den yaptığı rivâyetlerle ilgili çok miktarda eleştiri bulunmaktadır.⁵¹

İbn Hacer ise onun sadûk olmakla birlikte birlikte tedlis yaptığını ifade eder.⁵²

Rivâyette hadisi Velîd b. Müslim'den nakleden talebesi Abdurrahmân'dır.

Abdurrahmân b. İbrahim (ö. 245/859). Iclî⁵³, Ebû Hâtim, Nesâî ve Dârekutnî (ö. 385/995) Abdurrahmân b. İbrâhim'in sika olduğunu bildirmişlerdir.⁵⁴ İbn Hacer de onun hakkında sikatun hâfizun mutkinun değerlendirmesi yapmıştır.⁵⁵ Abdurrahmân'dan sonraki râvi ise Abdullah'tır.

Abdullah b. Muhammed b. Selm b. Habîb b. Abdolvâris Ebû Muhammed el-Firyâbî el-Makdisî (ö. 310/922). Zehebî'ye göre muhaddislerin imamı, âbid ve sikadır.⁵⁶ Muhammed b. Selm'in hocaları arasında Muhammed b. Rumh, Harmele b. Yahyâ ve Hişam b. Ammâr gibi muhaddisler vardır. Kendisinden de İbn Hibbân, Ebû Ahmed b. Adî ve Ebû Bekr Ali b. el-Mukrî gibi hadisçiler rivâyette bulunmuştur. Ebû Hâtim onun sika olduğunu söylemiştir.⁵⁷

Bu hadisin isnadı müdellis bir râvi olan Velîd b. Müslim'den dolayı tenkit edilmiştir. Her ne kadar Velîd b. Müslim bu hadiste tahdisen rivâyette bulunsa bile tenkitlerin hedefi olmaktan kurtulamamıştır.

Gıyâbî cenaze namazının Hz. Peygamber'e (s.a.) özel olduğuna dair nakledilen bu hadisleri inceledikten sonra İmrân b. Husayn'dan Necâşî'nin cenaze namazıyla ilgili rivâyet edilen bütün hadislerin kaynaklara intikaline bakabiliriz.

II. İmrân b. Husayn Hadislerinin Kaynaklara İntikali

İmrân b. Husayn rivâyetlerinin hadis kaynaklarına intikalini incelemek için öncelikle söz konusu hadislerin sened formlarına bakılacaktır. Ardından bu rivâyetler isnad ve metin açısından değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

50 bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, 4: 348; a mlf. *el-Mûkıza fî ilmi mustalahi'l-hadîs*, neşr Abdülfetah Ebû Gudde (Haleb: Mektebü'l-Matbuati'l-İslamiyye, 1405/1985), 46.

51 Velîd'in Evzâî'den انثدح rivâyet sigasıyla yaptığı nakillerin huccet olduğu da söylenmiştir. Velîd'in Evzâî'den yaptığı rivâyetlerle ilgili eleştiriler için bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, 4: 348.

52 Bk. İbn Hacer, *Tabakâtu'l-müde'llisîn*, 51.

53 Iclî, *Ma'rifetu's-sikât*, 2: 71.

54 Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 16: 499.

55 Bk. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 335.

56 Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 27: 344.

57 Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 27: 344.

a. İmrân b. Husayn Hadislerinin Sened Formları

İmran b. Husayn hadislerinin temel hadis kaynaklarına nasıl ulaştığını görebilmek için isnad formlarının tespitine ihtiyaç bulunmaktadır. İsnad formlarından kastımız İmrân b. Husayn'dan gelen rivâyetlerin metinlerini zikretmeksizin hangi tariklerle kaynaklara intikal ettiğini ortaya çıkarmaktır. İmran b. Husayn hadislerinin isnad formlarını çıkardığımızda⁵⁸ aşağıdaki şekilde bir tablo ile karşılaşırız. Bizim tespitimize göre İmran b. Husayn hadisi yirmi bir ayrı formda yani yirmi bir ayrı isnadla gelmiştir. Bunların tamamı merfû rivâyetlerden oluşmaktadır. Bu sebeple isnadların başında Resûlullah (s.a.) kısmı yazılmamıştır.

Aşağıda öncelikle isnad formlarına ardından bunların yorumlanmasına yer verilecektir.

İmrân b. Husayn > Ebu'l-Muhelleb> Ebû Kilâbe> Yahyâ b. Ebû Kesîr > Ebân b. Yezîd el-Attâr> Müslim b. İbrahim el-Ezdî> Muhammed İbn Huzeyme> Ebû Câfer et-Tahâvî⁵⁹

İmrân b. Husayn> Ebu'l-Muhelleb> Ebû Kilâbe> Yahyâ> Evzâî> Velîd b. Müslim>Abdurrahmân b. İbrahim>Abdullah b. Muhammed b. Selm> İbn Hibbân⁶⁰

İmrân b. Husayn> Ebu'l-Muhelleb> Ebû Kilâbe> Yahyâ> Harb b. Şeddâd> Ebû Dâvûd et-Tayâlisî⁶¹

İmrân b. Husayn> Ebu'l-Muhelleb> Ebû Kilâbe> Yahyâ> Harb> Abdussamed> Ahmed⁶²

İmrân b. Husayn> Muhammed b. Sîrîn>Yûnus>Abdula'lâ>İbn Ebî Şeybe⁶³

İmrân b. Husayn> Muhammed b. Sîrîn>Yûnus>Abdula'lâ>Ahmed⁶⁴

İmrân b. Husayn>Ebu'l-Muhelleb> Muhammed b. Sîrîn>Yûnus b. Ubeyd>Bişr b. el-Mufaddal> Affân> Ahmed⁶⁵

İmrân b. Husayn>Ebu'l-Muhelleb> Muhammed b. Sîrîn>Yûnus b. Ubeyd>Bişr b. el-Mufaddal >Humeyd b. Mes'ade ve Ebû Seleme Yahya b. Halef>Tirmizî⁶⁶

58 Bilgi için bk. Ali Akyüz, *Hadîs Edebiyatının Sened Atlası ve Muvatta'ın sened formları çizelgesi*, 3 vd.; Mehmet Ayhan, *Ebû İshâk es-Seb'î ve Hadis*, (İstanbul: Hâcegân Akademi Kitaplığı, 2012), 69 vd. Bir hadisin kaynaklara ulaşmasıyla ilgili farklı bir çalışma için bk. Selçuk Coşkun, *Hadise Bütüncül Bakış*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), 2016).

59 Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, 12: 329.

60 İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 7: 369.

61 Tayâlisî, *Müsned*, 2: 183 (889).

62 Ahmed, 4: 446 (20005).

63 İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, 3: 362 (12074).

64 Ahmed, 4: 439 (19941); 4: 441 (19963).

65 Ahmed, 4: 439 (19942).

66 Tirmizî, *Cenâiz*, 49.

İmrân b. Husayn>Ebu'l-Muhelleb>Muhammed b. Sîrîn>Yûnus >Bişr b. el-Mufaddal> Muhammed b. Abdulmelik>Bezzâr⁶⁷

İmrân b. Husayn>Ebu'l-Muhelleb Ammi Ebî Kılâbe > Muhammed b. Sîrîn>Yûnus b. Ubeyd>Bişr b. el-Mufaddal>Müsedded> Muâz>Taberânî⁶⁸

İmrân b. Husayn>Ebu'l-Muhelleb> Muhammed b. Sîrîn>Yûnus>Bişr b. el-Mufaddal>İsmail b. Mesûd> Nesâî⁶⁹

İmrân b. Husayn>Ebu'l-Muhelleb>Ebû Kılâbe>Yûnus> Bişr b. el-Mufaddal >Yayhâ b. Halef ve Muhammed b. Ziyâd >İbn Mâce⁷⁰

İmrân b. Husayn>Ebu'l-Muhelleb>Ebû Kılâbe>Yûnus>Hüşeym>Ahmed⁷¹

İmrân b. Husayn>Ebu'l-Muhelleb>Ebû Kılâbe>Yûnus>Hüşeym>Amr b. Râfi'>İbn Mâce⁷²

İmrân b. Husayn>Ebu'l-Muhelleb> Ebû Kılâbe> Eyyûb>İsmail >Ali b. Hucr ve Amr b. Zurâre en-Neysâburî> Nesâî⁷³

İmrân b. Husayn> Ebu'l-Muhelleb> Ebû Kılâbe> >Eyyûb>Abdulvehhab es-Sekafî>İbn Ebî Şeybe⁷⁴

İmrân b. Husayn> Ebu'l-Muhelleb> Ebû Kılâbe> Eyyûb> İbn Uleyye> Yayhâ b. Eyyûb>Müslim⁷⁵

İmrân b. Husayn> Ebu'l-Muhelleb> Ebû Kılâbe> Eyyûb> İsmail b. İbrahim>Amr b. Zürâre>Ahmed b. Seleme>Ceddî>Ebû Sâlih b. Ebî Tâhir ibni binti Yayyâ b. Mansûr el-Kâdî>Beyhakî⁷⁶

İmrân b. Husayn>Ebu'l-Muhelleb>Ebû Kılâbe>Hâlid el-Hazzâ>Mahbûb b. El-Hasen>Ahmed⁷⁷

İmrân b. Husayn> Ebu'l-Muhelleb> Ebû Kılâbe> Eyyûb> İsmail b. İbrahim> Ahmed⁷⁸

İmrân b. Husayn> İbn Sîrîn >Yûnus >Ebî> Abdussamed> Ahmed⁷⁹

b. İmrân b. Husayn Hadislerinin İsnad Açısından Değerlendirilmesi

İmrân b. Husayn rivâyetlerinin isnadına bakıldığında onun tâbiînden iki râvisi olduğu görülmektedir. Ebu'l-Muhelleb ve Muhammed b. Sîrîn. İmrân b.

67 Bezzâr, *Müsned*, 2: 31.

68 Taberânî, *el-Evsat*, 13: 245 (8530).

69 Nesâî, *Cenâiz*, 72.

70 İbn Mâce, *Cenâiz*, 33.

71 Ahmed, 4: 431 (19867).

72 İbn Mâce, *Cenâiz*, 33.

73 Nesâî, *Cenâiz*, 72.

74 İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, 3: 362 (12073).

75 Müslim, *Cenâiz*, 67.

76 Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4: 50 (7279).

77 Ahmed, 4: 433 (19890).

78 Ahmed, 4: 433 (19891).

79 Ahmed, 4: 439 (19941).

Husayn hadisleri çoğunlukla Ebu'l-Muhelleb tarikiyle kaynaklara intikal etmiştir. Tesbit ettiğimiz yirmi bir tarikten sadece üç tanesi İbn Sîrîn diğerleri Ebu'l-Muhelleb vasıtasıyla yayılmıştır.

Muhammed b. Sîrîn rivâyeti Yûnus>Abdula'lâ kanalıyla İbn Ebî Şeybe'ye, Yûnus>Abdula'lâ ve Yûnus >Ebî> Abdussamed tarikiyle Ahmed b. Hanbel'e ulaşmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indeki yedi isnadı içinde en kısa olanı İbn Sîrîn tarikiyle olmaktadır.

Ebu'l-Muhelleb tarikiyle meşhur olan rivâyetin ise iki râvisi bulunmaktadır. Ebû Kılâbe ve İbn Sîrîn'dir.

Muhammed b. Sîrîn yukarıdaki isnadda hadisi doğrudan İmrân b. Husayn'dan alırken burada Ebu'l-Muhelleb vasıtasıyla nakletmiştir. Kaynaklarda yaygın olan da bu tarikittir. Muhammed b. Sîrîn rivâyeti Yûnus b. Ubeyd>Bişr b. el-Mufaddal ve Yûnus b. Ubeyd>Abdula'lâ tarikiyle kaynaklara ulaşmıştır. Bişr b. el-Mufaddal'dan sonra hadis bir çok kanaldan yayılmıştır. İbn Ebî Şeybe İmrân b. Husayn hadisini Yûnus b. Ubeyd>Abdula'lâ tarikiyle alırken Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe'yle müştereken Yûnus b. Ubeyd>Abdula'lâ tariki yanında Yûnus b. Ubeyd>Bişr b. el-Mufaddal ve Yûnus>Ebî>Abdussamed isnadlarıyla rivâyet etmiştir.

İmrân b. Husayn hadisi Ebû Kılâbe'den sonra yaygınlık kazanmıştır. Ebû Kılâbe'nin Yahyâ b. Ebû Kesîr, Yûnus b. Ubeyd, Eyyûb ve Hâlid el-Hazzâ olmak üzere dört öğrencisi bulunmaktadır. Hadis, kaynaklara bu dört râvi aracılığıyla ulaşmıştır.

Yahyâ b. Ebû Kesîr'in Ebân b. Yezîd el-Attâr, Evzâî ve Harb b. Şeddâd olmak üzere üç râvisi bulunmaktadır. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (204/819) hadisi doğrudan Harb'den alırken Ahmed b. Hanbel Abdussamed vasıtasıyla almaktadır. Tayâlisî rivâyeti hadisin en erken kaynağı durumundadır.

Yûnus b. Ubeyd, Ebû Kılâbe ve İbn Sîrîn'in müşterek râvisidir. Bişr b. el-Mufaddal da iki tarikin müşterek râvisidir. Rivâyet Bişr b. el-Mufaddal'dan sonra şöhret kazanmıştır. Bu kanaldan hadis Ahmed, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Taberânî'ye ulaşmıştır.

Ebû Kılâbe'nin bir diğer öğrencisi olan Eyyûb vasıtasıyla hadis İbn Ebî Şeybe, Müslim, Nesâî ve Beyhakî'ye ulaşmaktadır. İbn Ebî Şeybe'nin her iki isnadı da humâsîdir.

Rivâyet Ebû Kılâbe'nin dördüncü râvisi Hâlid el-Hazzâ onun da talebesi Mahbûb b. el-Hasen kanalıyla Ahmed b. Hanbel'e ulaşmaktadır.

Hadisimizin isnad değerlendirmesinden sonra metnine geçebiliriz.

c. İmrân b. Husayn Hadislerinin Metin Açısından Değerlendirilmesi

İmrân b. Husayn hadislerini metin bakımından incelediğimizde Ahmed, İbn Hibbân ve Tahâvî rivâyetlerinin bir çok sahih hadise muhalif durumda olduğunu görürüz. Tahâvî, Necâşî'nin bizzat bedeninin Medîne'ye getirildiği ifadesiyle teferrüd etmiştir.

Bir çok kaynak tarafından hadis

فَصَفْنَا كَمَا يُصَفُّ عَلَى الْمَيِّتِ، وَصَلَيْنَا عَلَيْهِ كَمَا يُصَلَّى عَلَى الْمَيِّتِ

ziyadesiyle nakledilmiştir.⁸⁰ Hadisin bu kısmında Necâşî'nin namazı saflar halinde ve hazırda bulunan cenazenin namazı gibi kılındığı belirtilmiştir. Kanaatimize göre bu kısım râvi tasarrufundan⁸¹ dolayı Ahmed ve İbn Hibbân rivâyetlerinde cenazenin önlerinde oldukları düşüncesine/zannına dönüşürken Tahâvî ve Ebû Avâne rivâyetinde bizzat cenazenin gelmesi/görünmesi şeklinde rivâyet edilmesine dönüşmüştür.

Beyhakî rivâyetinde rastladığımız bir malumat râvi tasarrufu kanaatimizi desteklemiştir. Beyhakî de bilgi şu şekildedir: ⁸²

وَرَوَاهُ يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ فَرَادَ فِيهِ : قَالَ فَصَفْنَا خَلْفَهُ كَمَا يُصَفُّ عَلَى الْمَيِّتِ وَصَلَيْنَا عَلَيْهِ كَمَا يُصَلَّى عَلَى الْمَيِّتِ.

Beyhakî, yukarıda aktardığımız “namazın saflar halinde ve hazırdaki bir cenaze gibi kılındığına” dair ziyadeyi Yayhâ b. Ebû Kesîr'in Ebû Kılâbe'den naklettiğini belirtmektedir.⁸³

İmrân b. Husayn hadislerinin Yahyâ tariki ile gelen isnadlarını tekrar gözden geçirdiğimizde Yahyâ'dan sonraki râvilerin Ahmed b. Hanbel rivâyeti için Harb, İbn Hibbân için Evzâî, Tahâvî rivâyeti için Ebân b. Yezîd el-Attâr şeklinde olduğunu görürüz.

Rivâyeti müşterek isnadla nakleden Ebû Dâvûd et-Tayâlisî hadisi doğrudan Harb'den alırken Ahmed b. Hanbel Abdussamed vasıtasıyla almaktadır. Tayâlisî rivâyetinde Necâşî'nin cenazesinin hazır bulunduğu dair herhangi

80 Hadisler için bk. Tayâlisî, *Müsned*, 2: 183 (889); Ahmed, 4: 439 (19941), 4: 439 (19942); Tirmizî, *Cenâiz*, 49; Nesâî, *Cenâiz*, 72; Taberânî, *el-Evsat*, 13: 245 (8530).

81 Râvi tasarrufu ile ilgili çalışmalar için bk. Bünyamin Erul, “Rivâyet Metinlerinde Râvilerin Tasarrufları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLII (2001): 173-212; Süleyman Doğanay, *Hadis Rivâyetinde Râvi Tasarrufları ve Doğurduğu Problemler*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM yayınları, 2009).

82 Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4: 50 (7279).

83 Beyhakî, metni “بِشَرَاخِ نَلَايَ نَعْيِ هَيْلَعِ أَوْلَصَرَفِ أَوْمُوقَفِ تَامِ دَقِّ مُكَاخِ أَنْ لَ” olan hadisi isnad formlarında zikrettiğimiz İmrân b. Husayn> Ebu'l-Muhelleb> Ebû Kılâbe> Eyyûb> İsmail b. İbrahim>Amr b. Zürâre>Ahmed b. Seleme>Ceddî>Ebû Sâlih b. Ebî Tâhir ibni binti Yayıâ b. Mansûr el-Kâdî isnadıyla almıştır. Beyhakî'nin rivâyetinde ziyade bulunmamaktadır. Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4: 50 (7279).

bir ifade bulunmadığına göre buradaki ziyade Harb'den kaynaklanmamıştır. Ahmed rivâyetinde hadisi Harb'den aktaran râvi Abdussamed'den kaynaklandığı kanaatindeyiz.

Tahâvî ve İbn Hibbân rivâyetlerinde ise Yahyâ'dan sonraki râvilerin birinden kaynaklanmış olmalıdır. Yahyâ, hadisi yukarıda naklettiğimiz şekilde naklettiğine göre sonraki râviler onun ifadelerini değiştirerek nakletmiştir.

Imrân b. Husayn hadislerinden sonra gıyâbî cenaze namazının Hz. Peygamber'e (s.a.) ait bir uygulama olduğunu savunanların delil olarak kullandıkları diğer bir rivâyete geçebiliriz.

III. Vâhidî Rivâyeti

Gıyâbî cenaze namazının Hz. Peygamber'e (s.a.) mahsus olduğunu savunanların bir diğer dayanakları Vâhidî rivâyetidir.⁸⁴

Vâhidî (ö. 468/1076), *Esbâbu'n-nüzûl* adlı eserinde muallak olarak Câbir, Enes, İbn Abbas ve Katâde'den şöyle nakleder:

لما مات نعاہ جبریل علیہ السلام لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الیوم الذی مات فیہ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لأصحابہ: اخرجوا فصلوا علی أخ لکم مات بغير أرضکم فقالوا: ومن هو فقال: النجاشی فخرج رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم إلى البقیع وكشف له من المدینة إلى أرض الحبشة فأبصر سریر النجاشی وصلى علیہ وكبر أربع تكبيرات واستغفر له وقال لأصحابہ: استغفروا له

“...Necâşî vefat edince Cebrâil aleyhisselâm onun vefat ettiği gün bunu Resûlullah'a (s.a.) haber verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) ashabına: 'Kalkınız (çıkınız) ve sizin beldeniz dışında vefat etmiş bir kardeşinizin cenaze namazını kılınız', buyurdu. Bunun üzerine ashab: Ölen kimdir? (Ya Resûlallah (s.a.) dediler. Hz. Peygamber (s.a.): Necâşî'dir, buyurdu. Resûlullah (s.a.) hemen Baki' kabristanına gitti. Hz. Peygamber'e (s.a.) Medîne'den Habeş toprakları keşfen gösterildi. Necâşî'nin yattığı yer gösterildi ve Hz. Peygamber (s.a.) bunun üzerine onun cenaze namazını kıldı. Bu namazda dört tekbir aldı ve Necâşî için af dileğinde bulundu. Ashabına da: Onun için Allah'tan bağışlanma dileyin, buyurdu.”⁸⁵

Kaynakların genellikle Vâhidî'ye atıf yapmalarına rağmen⁸⁶ rivâyeti Vâhidî'den önce Sa'lebî (ö. 427/1035) *el-Keşf ve'l-beyân* adlı tefsirinde naklet-

84 Gıyâbî cenaze namazıyla ilgili olarak zikredilen bir diğer rivâyet Muâviye b. Muâviye hadisidir. Söz konusu rivâyet doğrudan Necâşî ile ilgili olmadığı için ayrı bir çalışmaya bırakılmıştır. İlgili hadis için bk. Ebû Yâ'lâ, *Müsned*, 7: 257 (4267).

85 Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî Vâhidî, *Esbâbu'n-nüzûl*, thk. Isam b. Abdulmuhsin el-Humeydân (Demmâm: Dâru'l-İslâh, 1412/1992), 1: 93; Aynî, *Umde-tü'l-kârî*, 8: 119; Leknevî, *et-Ta'liku'l-mümecced*, 2: 121; Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî*, 2: 59. Zemahşerî'nin *Keşşaf* adlı tefsirinde Vâhidî'den farklı olarak keşfen ibaresi yer almamaktadır. Krş. için bk. Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf an hakaiki gavamizi't-tenzil ve uyuni'l-ekavil fî vucühi't-te'vil*, (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407), 1: 459.

86 Misaller için bk. Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, 2: 283-284; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 188; Şevkânî, *Neylu'l-evtâr*, 4: 87, 438; Leknevî, *et-Ta'liku'l-mümecced*, 2: 121.

mektedir.⁸⁷ Muhtemelen Vâhidî de rivâyeti hocası Sa'lebî'den nakletmiş olmalıdır. Rivâyetlerin isnad formu ve muhtevası aynıdır.

Vâhidî, ayrıca diğer rivâyetlerde görmediğimiz bazı bilgiler aktarmaktadır. Bunlar arasında Necâşî'nin vefatını Cebrâil'in bildirmesi⁸⁸, yine onun yatığı yerin yükseltilmesi gibi ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.⁸⁹

Vâhidî rivâyetinde dikkat çeken bir diğer husus ise hadis kaynaklarında bulunmayan *Necâşî'nin keşfen görülmesi* ibaresidir. Adeta rivâyet, tefsir kaynaklarına geçerken form değiştirmiştir. Bu formun bazı tefsir kitaplarında aynen korunduğu da görülmektedir.⁹⁰

Vâhidî'nin rivâyeti munkatı'dır. Dolayısıyla zayıftır. Bu rivâyet delil olarak kullanılacak sıhhatte değildir.

Buraya kadar olan kısımda gıyâbî cenaze namazının Hz. Peygamber (s.a.) mahsus olduğunu savunanların dayandıkları rivâyetlere yer verildi. Çalışmanın ikinci kısmında ise gıyâbî cenaze namazının Resûlullah'a (s.a.) özel olmadığını söyleyenlerin dayandıkları hadislerle yer verilecektir.

B. GİYÂBÎ CENAZE NAMAZI KILMANIN HZ. PEYGAMBER'E ÖZEL OLMADIĞINI SAVUNANLARIN DAYANDIKLARI RİVÂYETLER

Gıyâbî cenaze namazının Hz. Peygamber'e (s.a.) özel olmadığını savunanlar öncelikle Resûlullah'ın Necâşî'nin cenaze namazını kılmasını herhangi bir şarta bağlamamasına dayanmaktadır.

Bu görüşü savunanların esas delili bu konuda gelen rivâyetlerin âm⁹¹ olması ve Necâşî'nin cenaze namazı kılınırken naaşının huzurda bulunması gerektiğine dair herhangi bir tahsis içermemesidir.

Öncelikle bu konudaki âm rivâyetleri inceleyelim.

87 Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim Nisaburi Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'an, Tefsirü's-Sa'lebi*, thk. el-İmam Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1422/2002), 3: 238.

88 Ayrıca bk. Zemahşerî, *Keşşaf*, 1: 459; İbn Hacer, *el-Ucâb fî beyâni'l-esbâb esbâbü'n-nüzûl*, thk. Abdülhakim Muhammed el-Enis (Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzi, 1418/1997), 2: 819. İbn Hacer de Necâşî'nin vefat haberini Cebrâil'in (s.a.) Hz. Peygamber'e (s.a.) bildirdiğini nakletmiş, ancak bu bilgiye dayanak olarak herhangi bir kaynak zikretmemiştir. Bk. İbn Hacer, *el-Ucâb fî beyâni'l-esbâb*, 2: 819.

89 Vâhidî, *Esbâbu'n-nüzûl*, 1: 93 vd.

90 Misaller için bk. Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 3: 238; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, 1: 93; el-Hâzin, *et-Tefsîrü'l-hâzin*, 1: 471; Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud Beğavî, *Tefsîrü'l-Beğavî*, thk. Abdurrezzak el-Mehdî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1420), 2: 155; İbn Hacer, *el-Ucâb fî beyâni'l-esbâb*, 2: 819; Şirbînî, *Tefsîrü's-Sirâcü'l-Münîr*, 1: 224; Bursevî, *Ruhu'l-beyân*, 2: 125. Buradan hareketle tefsir kitaplarındaki rivâyetlerin hadis kaynaklarıyla mukayeseli çalışmalarının yapılması gerektiği sonucu çıkmaktadır.

91 Âm, "sözlük anlamına uygun olarak bütün fertleri istisnasız bir şekilde kapsayan lafız" mânasına usûl-i fıkıh terimi. Bilgi için bk. Ali Bardakoğlu, "Âm", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/am> (20.07.2018).

1. Gıyâbî Cenaze Namazıyla İlgili Âm Rivâyetler

Kaynaklarda gıyâbî cenaze namazı kılınmasıyla ilgili çok sayıda hadis yer almaktadır. Söz konusu hadisler muhtevaları açısından birçok konuyu içermekle⁹² birlikte neredeyse tamamının ortak noktası Necâşî Ashame'nin cenaze namazından bahsetmeleridir.

Necâşî'nin cenaze namazının kılınması ile ilgili hadisler ashaptan İmrân b. Husayn, Câbir, Ebû Hüreyre, Huzeyfe b. Useyd el-Gıfârî, Cerîr, Âişe, İbn Ömer, İbn Abbâs, Mücemmi' bin Cârîye el-Ensârî, Saîd b. Zeyd, Enes b. Mâlik ve Zeyd b. Hârice el-Ensârî'nin (r.a.) de bulunduğu on iki kişilik bir grup tarafından nakledilmiştir.⁹³

Burada zikredeceğimiz rivâyetler Buhârî başta olmak üzere *kütüb-i tis'a* ve diğer hadis kaynakları tarafından bize aktarılmıştır. Öncelikle Buhârî'de geçen bir rivâyet isnadıyla incelenecek ardından diğerlerine misaller verilecektir.

Buhârî, Necâşî'nin cenaze namazıyla ilgili *Sâhih*'inin *Cenâiz* ve *Menâkibu'l-Ensâr* kitaplarında altı bab başlığı altında on iki rivâyete yer vermiştir. Bunlardan yedisi Ebû Hüreyre'den (r.a.) beşi de Cabir b. Abdullah'dan (r.a.) nakledilmiştir.

Buhârî, *Menâkibu'l-Ensâr* kitabının *Bâbü mevti'n-Necâşî* kısmında

Câbir>Atâ>İbn Cüreyc>İbn Uyeyne>Ebu'r-Rebi'>Buhârî isnadıyla nakledilen bir hadiste:

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ مَاتَ النَّجَاشِيُّ مَاتَ الْيَوْمَ رَجُلٌ صَالِحٌ فَفُؤِمُوا فَصَلُّوا عَلَيَّ
أَخِيكُمْ أَصْحَمَةَ.

"Hz. Peygamber (s.a.) Necâşî'nin vefat ettiği gün şöyle buyurdu: Bugün sâlih bir zat vefat etti. Kalkınız, kardeşiniz (Necâşî) Ashame'nin cenaze namazını kılınız."⁹⁴

92 Bizim sınıflandırmamıza göre bu hadisler: Sâlih kul Necâşî'nin vefat ettiğini Hz. Peygamber'in (s.a.) bildirmesine dair rivâyetler, Necâşî için istiğfarın emredilmesine dair rivâyetler, Kardeş Necâşî'nin cenaze namazının kılınmasının emredilmesiyle ilgili rivâyetler, cenaze namazının dört tekbirle kılınmasına dair rivâyetler, saflarla kılınmasından bahseden rivâyetler, Cenaze namazının Bakî'de/Musallâ'da kılınmasıyla ilgili rivâyetler, Necâşî'nin Medine dışında vefat ettiğini ifade eden rivâyetler, Necâşî'nin vasıflarından bahseden rivâyetler, Münafıkların Necâşî'nin cenaze namazına itirazları ve konu ile ilgili ayetlerin nüzûlü, Necâşî'nin cenazesinin görülmediğine dair rivâyetler, Necâşî'nin kabrinin nurlandığına dair rivâyetler, Necâşî'nin namazdaki kıblesine itirazlar ve Bakara 115. ayetin nüzûlü şeklinde olmak üzere bir çok konu ile ilgilidir.

93 Hadisler için bk. Buhârî, *Cenâiz*, 4, 55, 61, 65; *Menâkibu'l-Ensâr*, 38; Nesâî, *Cenâiz*, 72; İbn Mâce, *Cenâiz*, 33; Ahmed, 4: 431 (19867), 4: 433 (19890), 4: 433 (19891), 4: 439 (19941), 4: 439 (19942), 4: 446 (20005), İbn Hibbân, *es-Sahih*, 7: 369; Taberânî, *el-Kebîr*, 5: 218. Ayrıca bk. Müslim, *Cenâiz*, 67; Nesâî, *Cenâiz*, 72; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4:50 ; İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*, 3: 362-363 (12073-12080).

94 Buhârî, *Menâkibu'l-Ensâr*, 38.

Buhârî hadisinin isnadını incelediğimizde Buhârî'nin rivâyeti hocası Ebu'r-Rebî'den aldığını görmekteyiz.

Ebu'r-Rebi' Süleymân b. Dâvûd el-Ezdî ez-Zehrânî el-Basrî (ö. 234/848). Yahyâ b. Mâîn, Ebû Zur'a er-Râzî, Nesâî ve İbn Hacer'e göre sika'dır.⁹⁵ Hakkında imâm, hâfız, muhaddisü'l-kebîr, sadûk ve esbet⁹⁶ gibi ta'dîl lafızları kullanılmıştır. Ebu'r-Rebi' hadisi Süfyân'dan rivâyet etmiştir.

Süfyân b. Uyeyne b. İmrân Ebû Muhammed el-Kûfî el-Hilâlî (198/813). Meşhûr bir muhaddis olan Süfyân hakkında sika⁹⁷, sebt⁹⁸, hasenu'l-hadîs⁹⁹, imâm¹⁰⁰, hâfız ve huccet gibi ta'dîl ifadeleri kullanılmıştır.¹⁰¹

Süfyân b. Uyeyne için İmam Şafiî; "İmam Mâlik ve Süfyân b. Uyeyne olmasaydı Hicaz'ın ilmi kaybolurdu." demiştir.¹⁰² Süfyân hadisi hocası İbn Cüreyc'ten nakletmiştir.

Ebü'l-Velîd Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Kureşî (ö. 150/767). İbn Cüreyc için imam, allâme, hâfız, şeyhu'l-Harem¹⁰³, sika, fakih, fâdil¹⁰⁴ ve sadûk¹⁰⁵ gibi ta'dîl lafızları kullanılmıştır. Hadis râvisi olarak tedlis yaptığı ve başka sebeplerden dolayı çeşitli eleştirilere maruz kalsa da âlimlerin çoğu tarafından sika sayılmıştır.¹⁰⁶ İbn Cüreyc ise hadisi Atâ b. Ebî Rabâh'tan almıştır.

Atâ b. Ebî Rabâh el-Eslem el-Kuraşî (114/732). Iclî¹⁰⁷, İbn Hibbân¹⁰⁸ ve İbn Hacer¹⁰⁹ Atâ b. Ebî Rabâh'ın sika olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca onun hakkında imâm, şeyhu'l-İslâm, müftî'l-Harem¹¹⁰ ve müftî Mekke¹¹¹ gibi ta'dîl ifadeleri kullanılmıştır.

İbn Hacer Atâ b. Ebî Rabâh'ı tedlîs yapanlar arasında zikretmiştir.¹¹² Hakkında tedlis ve irsal gibi eleştiriler bulunsa da hadis âlimlerinin çoğunluğuna göre sika bir muhaddis olarak kabul edilmiştir.¹¹³

95 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10: 676; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 11: 424; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 251.

96 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10: 676.

97 Iclî, *Ma'rifetu's-sikât*, 1: 417; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6: 403.

98 Iclî, *Ma'rifetu's-sikât*, 1: 417.

99 İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 4: 119.

100 İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 245.

101 İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 4: 119-121; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 245.

102 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 15: 482; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 4: 119.

103 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 396.

104 İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 363.

105 Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 18: 352.

106 Hakkında bilgi için bk. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 18: 339-352.

107 Iclî, *Ma'rifetu's-sikât*, 2: 135.

108 İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5: 198.

109 İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 391.

110 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 86.

111 Iclî, *Ma'rifetu's-sikât*, 2: 135.

112 İbn Hacer, *Tabakâtu'l-müdekkisîn*, 51.

113 Bilgi için bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9: 86-97.

Buhârî rivâyetinin isnadı sika râvilerden oluşmaktadır. Bazı râvilerle ilgili tenkitler bulunsa da bunların hadisin sıhhatine mani olacak derecede değildir.¹¹⁴

Konumuzla ilgili birkaç hadise daha yer verelim.

Ebû Hüreyre'den nakledilen bir başka rivâyet ise şöyledir: “Hz. Peygamber (s.a.) Habeş Meliki Necâşî'nin vefat ettiği gün bunu (ashâbına) haber verdi ve ‘kardeşiniz için Allah’tan (c.c.) bağışlanma dileyiniz’ buyurdu.”¹¹⁵

Buhârî ve Müslim’in Ebû Hüreyre'den müşterek olarak naklettikleri bir hadis şöyledir: “Hz. Peygamber (s.a.) Necâşî'nin vefat ettiği gün bunu (ashâbına) haber verdi. Ashâbıyla birlikte musallâya gidip orada saf yaparak dört tekbirle cenaze namazını kıldırdı.”¹¹⁶

Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilen bir başka hadiste ise: “Resûl-i Ekrem (s.a.) şöyle buyurdu: Bugün Habeşli sâlih bir zat vefat etti. Haydi o zatın cenaze namazını kılın. Hemen saf yaparak namaza durduk. Hz. Peygamber (s.a.) bize namazı kıldırdı. Râvi Ebû'z-Zübeyr ayrıca Câbir'in: ‘Ben ikinci safta bulunuyordum.’ dediğini aktardı.”¹¹⁷

İmrân b. Husayn'ın naklettiği hadiste de: “Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: Şüphesiz ki kardeşiniz (Necâşî) vefat etmiştir. Kalkınız ve onun cenaze namazını kılınız.”¹¹⁸

Burada misal olarak zikrettiğimiz ve kaynaklarda geçen diğer hadislerde de görüleceği gibi Resûlullah (s.a.) Necâşî vefat ettiğinde bunu ashâbına haber vermekte ve onlarla birlikte cenaze namazını gıyâben eda etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.) Necâşî'nin cenaze namazını kılarken bu uygulamayı kendisine hasretmemiş aksine ashâbına cenaze namazına katılmalarını emretmiştir. Ashâb da Resûl-i Ekrem'in (s.a.) emrine uyarak cenaze namazını saflar halinde kılmışlardır. Ayrıca ashâbın gıyâbî cenaze namazının kendi dönemlerine ait bir durum olduğuna dair herhangi bir beyanı bulunmamaktadır.

Gıyâbî cenaze namazıyla ilgili umûmî rivâyetlerden sonra bu konuda bir başka delil olarak zikredilen namaz esnasında Necâşî'nin naaşının musallâda bulunmadığını ifade eden hadislerle geçebiliriz.

114 Çalışmamızın sınırları gereği burada misal olarak Buhârî rivâyetinin isnadını inceledik. Buraya almadığımız diğer rivâyetlerde çoğunlukla sahih ve hasen hadislerden oluşmaktadır. Misal için bk. Buhârî, Cenâiz, 4, 55, 61, 65; Menâkibu'l-Ensâr, 38; Muvatta', Cenâiz, 771.

115 Buhârî, Menâkibu'l-Ensâr, 38; Müslim, Cenâiz, 63; Nesâî, Cenâiz, 72.

116 Buhârî, Cenâiz, 4, 55, 61, 65; Menâkibu'l-Ensâr, 38; Muvatta', Cenâiz, 771.

117 Buhârî, Cenâiz, 55, Menâkibu'l-Ensâr, 38; Müslim, Cenâiz, 62,63, 64, 65, 66, 67; Nesâî, Cenâiz, 72.

118 Müslim, Cenâiz, 67; Nesâî, Cenâiz, 72; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4:50 (681); Ahmed, 4: 433 (19891); Ebû Şeybe, *Musannaf*, 3: 362 (12073).

2. Cenaze Namazı Kılınırken Necâşî'nin Naaşının Musallâda Bulunmadığını İfade Eden Rivâyetler

Necâşî'nin gıyâbî cenaze namazını konu edinen umûmî rivâyetlerin mefhûmunun yanında Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce ve diğer kaynaklarda onun Medîne dışında vefat ettiğini açıkça belirten hadisler bulunmaktadır. Söz konusu rivâyetler Necâşî'nin naaşının musallâda bulunmadığını (dolaylı olarak) ifade eden (بَغِيرِ أَرْضِكُمْ)¹¹⁹ ve (بَغَيْرِ بِلَادِكُمْ)¹²⁰ şeklinde kayıtlar taşımaktadır.

Ayrıca Taberânî'nin (ö. 360/971), Zeyd b. Hârice el-Ensârî'den naklettiği rivâyette Necâşî'nin naaşının musallâda olmadığı sarih bir şekilde anlatılmaktadır. Söz konusu rivâyet şu şekildedir:

“Necâşî'nin vefat haberi Resûlullah'a ulaştınca şöyle buyurdu: Şüphesiz ki kardeşiniz vefat etmiştir. Peşinden Hz. Peygamber (s.a.) *namaz için (musallâya) çıktı. Arkasında iki saf olarak namaza durduk. (Fakat) Hiçbir şey görmüyorduk.*”¹²¹

Ayrıca İmam Muhammed, el-Muvatta'da isnadını kaydetmeksizin şu ifadeye yer vermektedir:

“Necâşî Habeşistan'da vefat ettiği halde Hz. Peygamber Medine'de onun cenaze namazını kılmıştır. Hz. Peygamber'in namazı bereket ve (günahları) temizleyicidir. Onun bu namazı diğer namazlar gibi değildir. Bu, Ebû Hanîfe'nin de görüşüdür.”¹²²

İmam Muhammed'in muallak olarak naklettiği haber de açıkça Necâşî'nin Medîne dışında olduğu halde cenaze namazının kılındığını belirtmektedir. Ayrıca bunun Ebû Hanîfe'nin görüşü olduğunu belirtmesi de dikkat çekicidir.¹²³

Burada naklettiğimiz hadisler gıyâbî cenaze namazıyla ilgili umûmî rivâyetleri destekleyici mahiyettedir.

C. NECÂŞÎ RİVÂYETLERİNİN FİKHÎ TARTIŞMALARA YANSIMALARI

Gıyâbî cenaze namazını mevzu edinen fakihler konuyla ilgili Necâşî rivâyetleriyle istidlal etmişlerdir. İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in de içinde bulunduğu ulemânın çoğunluğu gıyâbî cenaze namazının Hz. Peygamber'e (s.a.)

119 Konuyla ilgili hadisler için bk. İbn Mâce, Cenâiz, 33 (1537); Ahmed, 3: 400 (15292), 4: 7 (16147); Tayâlisî, *Müsned*, 2: 395 (1164); Taberânî, *el-Kebîr*, 3: 178 (3047).

120 Ahmed, 3: 369 (14962), 4: 7 (16146); Beyhakî, *Sünenü's-Suğrâ*, 3: 68 (1140); *Sünenü'l-Kübrâ*, 4: 50 (6819).

121 Taberânî, *el-Kebîr*, 5: 218; Ebû Nuaym, *Ma'rifetu's-sahâbe*, 3: 1179 (2990).

122 Muvatta', Cenâiz, 318. (Muhammed b. Hasen Rivâyeti).

123 Nitekim yukarıda naklettiğimiz rivâyetlerden hareketle Necâşî'nin bedeninin Medîne'ye getirildiğine yahut cenazesinin keşfen görüldüğüne dair görüşlerine Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'in katılmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu görüş Hanefîlerin genel yaklaşımı değildir. Bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 2: 67; Kâsânî, *Bedâi'ü's-sanâi*, 1: 312. Ayrıca Hanefî fakihlerin gıyâbî cenaze namazı ile ilgili görüşleri için bk. Muhammed Hüsnü Çiftçi, *Hanefî Mezhebinde Buhârî Rivâyetlerine Ters Düşen Hükümlerin Tahlili (Namaz Örneği)*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014), 363 vd.

has olmadığı ve kılınmasının caiz olduğu kanaatindedir. Ekseriyeti Hanefî ve Mâlikî mezhebine mensup fakihlere göre ise bu namaz Hz. Peygamber'e özeldir ve gıyâbî olarak kılmak doğru değildir.¹²⁴ Görüşlerini savunurken her iki grubun da temel dayanakları daha önce zikrettiğimiz söz konusu rivâyetlerdir. Ancak bu rivâyetlerin tespitinden ve yorumlanmasından kaynaklanan bir tartışma bulunmaktadır.

Gıyâbî cenaze namazının sadece Hz. Peygamber'e (s.a.) mahsus olduğunu iddia edenler bunu çeşitli gerekçelerle izah etmişlerdir. Bunlardan bir tanesine göre:

Mesafe ortadan kaldırılıp yer dürülmüştür yahut Necâşî'nin yattığı yer yükseltilmiştir. Böylelikle Resûlullah (s.a.) Necâşî'nin cesedini görerek cenaze namazını kılmıştır. Dolayısıyla burada gıyâbî bir namazdan bahsedilemez.¹²⁵ Mâlikîler'den Kurtubî (ö. 671/1273) bu kanaate sahip olanlardandır. O, Necâşî'nin cenaze namazı ile ilgili yapılan yorumları ve bunlara yapılan itirazları naklettikten sonra kendi tercihini şu şekilde ifade eder: "İlk yorum (mesafe ortadan kaldırılarak Hz. Peygamber'in Necâşî'nin cenazesini bizzat görmesi) en güzel olanıdır. Çünkü cesedi bizzat görünce buradaki namaz gâibin namazı olmaz, görünen hazırda olan kişinin namazı olur."¹²⁶ Zürkânî (ö. 1122/1710) de Kurtubî'yle benzer bir kanaate sahiptir.¹²⁷

İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), Mâlikîler'in Hz. Peygamber'in (s.a.) Necâşî'nin cesedini görerek namazını kıldığına dair iddiaya itiraz ettiklerini, Allah (c.c.) için mesafeyi ortadan kaldırmanın zor olmadığını, ancak onların dini bir konuda sahih ve sabit hadislere dayanmak gerektiği husûsunu belirttiklerini nakletmiştir.¹²⁸ İbnü'l-Arabî'nin bu aktarımından Mâlikîler'in Hz. Peygamber'in (s.a.) Necâşî'yi görerek cenaze namazı kıldığına dair rivâyetleri sahih görmedikleri anlaşılmaktadır.

İmam Nevevî de yerin katlanarak mesafenin kaldırılması şeklindeki bir yoruma şiddetli bir şekilde muhalefette bulunmaktadır.¹²⁹ İbn Dakîkû'l-İd¹³⁰ (ö. 702/1302) ve İbn Teymiye (ö. 728/1338)¹³¹ Necâşî'nin cesedinin yüksel-

124 Burada gıyâbî cenaze namazının mekruh olmasından caiz olmamasına kadar bir takım farklı hükümler verilmektedir. Bilgi için bk. Nevevî, *el-Mecmû'*, 5: 150; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 5: 139; Serahsî, *el-Mebsût*, 2: 67; Kâsânî, *Bedâi'ü's-sanâi'*, 1: 312; İbn Rüşd, *Bidâyeyetü'l-müctehid*, 1: 554; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, 8: 233; Şinkîti, *Şerhu Halîl b. İshâk el-Mâlikî*, 1: 324; Hayreddin Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2002), 52; Vecdi Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1995), 2: 24-285; Mehmet Şener, "Cenaze", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7:355.

125 Bu değerlendirmelere misal olarak bk. Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 2: 82; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, 2: 283 vd.; Şevkânî, *Neylu'l-evtâr*, 4: 87, 438.

126 Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 2: 328-329.

127 Azimâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd*, 9: 11.

128 Azimâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd*, 9: 9.

129 Nevevî, *el-Mecmû'*, 5: 150-151; Zürkânî, *Şerhu Muvatta'*, 2: 59.

130 Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 2: 82; Şevkânî, *Neylu'l-evtâr*, 4: 87, 438.

131 Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, 2: 282.

tilerek Hz. Peygamber'in (s.a.) huzuruna getirildiğine dair bir iddianın ancak nakille bilineceğini, dolayısıyla böyle bir ihtimalle hükmün sabit olamayacağını ifade etmektedir.

Mesafenin kaldırılarak Hz. Peygamber'in (s.a.) Necâşî'nin bizzat naaşı üzerine cenaze namazı kılması şeklinde bir yoruma karşı çıkanlar bu rivâyetlerin sıhhatine itimat etmemektedir. Dolayısıyla böyle bir yorumdan hareketle bu şekilde cenaze namazı kılmanın Resûlullah'a mahsus olduğu fikrine katılmamışlardır.

Gıyâbî cenaze namazının Hz. Peygamber'e (s.a.) özel olduğuna dair ikinci iddia şudur:

Habeş Meliki Necâşî için kılınan gıyâbî cenaze namazı ona özel ve istisnai bir durumdur. Hz. Peygamber'den (s.a.) sonra da ashabın böyle bir uygulamasına rastlanmamıştır. Nitekim Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ve diğer ashab (r.a.) için İslâm beldelerinde gıyâbî cenaze namazı kılınmamıştır.¹³²

Gıyâbî cenaze namazının Necâşî'ye has bir durum olmadığını iddia eden Şâfiî, Hanbelî ve diğer ulema, karşı grubun görüşlerine şu şekilde itiraz etmektedir:

Şayet gıyâbî cenaze namazı sadece Hz. Peygamber'e (s.a.) ait bir uygulama olsaydı bunu ashabına emretmezdi. Ayrıca visal orucunda olduğu gibi Hz. Peygamber'in sadece kendisine has olan durumu belirtmesi gerekirdi. Dolayısıyla söz konusu namazın hususiyetine dair kesin bir delil söz konusu değildir.¹³³

Şâfiî fakihlerden Beğavî (ö. 516/1122) "*gıyâbî cenaze namazı ile ilgili rivâyetlerde hususiyet vardır*" demenin caiz olmadığını da belirtmektedir. Zira Resûlullah bu namazı münferiden değil cemaatle kılmıştır. Aksi halde Resûl-i Ekrem (s.a.) böyle bir şey yapmazdı.¹³⁴ Nevevî de Necâşî'nin cenaze namazıyla ilgili olarak "*bu konuda hususilik kapısını aralanırsa şer-i şerîf'in pek çok hükmü ortadan kalkar*" diyerek bu konuda yapılan tevili kabul etmemektedir.¹³⁵

Necâşî'nin gıyâbî cenaze namazının kılınmasını özel bir şarta bağlayanlar da bulunmaktadır. Bu görüşte olanlar, Necâşî'nin memleketinde onun cenaze namazını kılacak kimse bulunmadığı için Resûlullah'ın kıldırıldığını söylemektedir. Bu görüşte olanlara gelecek olursak:

Kütüb-i sitte müelliflerinden Ebû Dâvûd'un *Şirk Beldesinde Ölen Müslüman İçin Namaz Babı*¹³⁶ adıyla bir bab başlığı koymasından onun bu kana-

132 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3: 98.

133 Azimâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd*, 9: 12.

134 Bk. Beğavî, *Şerhu's-sünne*, 5: 341, 342.

135 Nevevî, *el-Mecmû'*, 5: 150-151; Zürkânî, *Şerhu Muvatta'*, 2: 59.

136 Bk. Ebû Dâvûd, *Cenâiz*, 62.

atte olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁷ Hattâbî (ö. 388/998) ise Necâşî örneğinden hareketle vefat ettiği yerde namazı kılınmayanların gıyâbî olarak cenaze namazlarının eda edilebileceğini ifade etmiştir. Onun bu kanatını Abdülvâhid İsmâil b. er-Rüyânî (ö. 502/1108) güzel bulmuştur. Ahmed b. Hanbel'den bir rivâyete göre o da bu görüştedir.¹³⁸ Bu görüşe katılanlar arasında İbn Teymiye¹³⁹ (ö. 728/1338) ve talebesi İbn Kayyim el-Cevziyye'yi (ö. 751/1350) de zikretmek mümkündür.¹⁴⁰

Öte yandan İbn Hibbân *Sahîh*'inde Necâşî ile ilgili rivâyetlerden hareketle koyduğu iki bab başlığıyla, başka bir belde vefat edenler için gıyâbî cenaze namazının kılınabileceğini belirtmiştir.¹⁴¹ Ancak İbn Hibbân, gıyâbî cenaze namazının kılınmasını diğerlerinde olduğu gibi vefat ettiği yerde kılınmamış olması şartına bağlamamıştır. İbn Hacer de bu şarta karşı çıkanlar arasındadır. İbn Hacer, *Necâşî'nin beldesinde kılınmadığı için Hz. Peygamber (s.a.) onun cenaze namazını gıyâben kılmıştır*, diyenlerin bu konuda bir delillerinin olmadığını belirtmektedir. O ayrıca kendisinin böyle bir bilgiye vakıf olmadığını da belirtmektedir.¹⁴²

Şevkânî (ö. 1250/1834) ise 'gıyâbî cenaze namazının beldesinde namazı kılınamayanlara özgü bir mazeret olduğunu' söyleyenler dışında gıyâbî cenaze namazına mani bir durum olmadığını ve gıyâbî cenaze namazının kılınabileceğini belirtmektedir.¹⁴³

Türkiye Diyanet Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı da Resûlullah'ın (s.a.) Necâşî'nin gıyâbında namazını kılmasını gerekçe göstererek gıyâbî cenaze namazının kılınabileceğini belirtmiştir.¹⁴⁴

SONUÇ

Necâşî'nin gıyâbî cenaze namazına dair İmrân b. Husayn'dan nakledilen rivâyetler bu namazın Hz. Peygamber'e has olduğunu iddia eden ve bunun hasâisten olmadığını ifade edenler tarafından delil olarak kullanılmıştır.

İmrân b. Husayn rivâyetleri hadis kaynaklarına Ebû Kılâbe ve İbn Sîrîn tarafından ulaştırılmıştır. Ancak İbn Sîrîn'inin doğrudan sahâbî İmrân'dan

137 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 188.

138 Azimâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd*, 9: 12.

139 Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, 2: 283; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 188.

140 Kurtûbî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kurân*, 2: 82; Şevkânî, *Neylu'l-evtâr*, 4: 87, 438. İbn Kayyim, *Zâdu'l-meâd*, 1: 205-206.

141 Bk. İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 7: 364, 365.

142 Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3: 188.

143 Şevkânî, *Neylu'l-evtâr*, 4: 87. Bilgi için bk. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/343/gyabi-cenaze-namazi-kilinabilir-mi>

144 Bilgi için bk. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/343/gyabi-cenaze-namazi-kilinabilir-mi>

olan rivâyetleri rağbet görmemiş, Ebû Kılâbe vasıtasıyla naklettikleri tercih edilmiştir.

Gıyâbî cenaze namazının sadece özel bir duruma ait olduğunu iddia edenler Tahâvî, Ebû Avâne, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân rivâyetleriyle istidlal etmişlerdir.

Sözkonusu rivâyetler Yahyâ b. Ebû Kesîr kanalıyla nakledilmiştir. Yahyâ'dan gelen dört tarikten Ebû Dâvûd et-Tayâlisî rivâyeti hariç diğerleri cenaze namazı kılınırken Necâşî'nin bedenlen hazırda olduğunu ifade eden/ihsas eden hadislerdir. Dört tarikin ve diğer İmrân hadislerinin en erken kaynağı durumunda olan Tayâlisî rivâyetinde ise Necâşî'nin namazının gıyâben kılındığı ifade edilmiştir.

Tahâvî, Necâşî'nin cenazesinin Medîne'ye getirilmesi rivâyetiyle teferrüd etmiştir. Ebû Avâne rivâyeti ise muallak bir rivâyettir. İbn Hibbân rivâyeti Velîd b. Müslim'den dolayı tenkit edilmiştir. Ahmed b. Hanbel rivâyeti isnadı itibariyle sika râvilerden oluşmakla birlikte metin olarak diğer rivâyetlere muhalif durumdadır.

Ayrıca İmrân b. Husayn'dan gelen bütün rivâyetler incelendiğinde toplam yirmi bir ayrı isnad olduğu görülmektedir. Buna göre Tahâvî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân rivâyetleri diğer on sekiz hadise muhalif durumdadır. Buradaki muhalefet râvi tasarrufundan kaynaklanmıştır. Necâşî'nin cenaze namazı hazırda bulunan cenazeye benzetilmiş fakat bu teşbih bazı râviler tarafından iltibas edilerek cenazenin bizzat musallada bulunmasına dönüştürülmüştür.

Gıyâbî cenaze namazının Necâşî'nin durumuna özel olduğunu iddia edenlerin delillerinden bir diğeri Vâhidî rivâyetidir. Ancak bu rivâyet de kendisiyle istidlal edilecek sıhhatte değildir.

Gıyâbî cenaze namazına dair âm rivâyetlerde bu namazın sadece o döneme ait bir durum olduğuna dair bir tahsis bulunmamaktadır. Hadislerde böyle bir tahsisin bulunmaması gıyâbî cenaze namazının sadece Hz. Peygamber'e (s.a.) has bir uygulama olmadığının en önemli delili olarak kabul edilmektedir.

Öte yandan umûmî rivâyetlerinin muhtevası yanında Necâşî'nin naaşının musallada bulunmadığını ifade eden kayıtlar onun bizzat yahut keşfen görülmek üzere namazının kılındığına dair iddiaların doğru olmadığı kanaatini desteklemektedir.

Sonuç olarak elimizdeki mevcut rivâyetlerden hareketle gıyâbî cenaze namazının sadece Hz. Peygamber'e (s.a.) mahsus olduğunu söylemek isabetli görünmemektedir.

KAYNAKLAR

- Ahatlı, Erdinç. "Hasâisu'n-Nebî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 277. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Ahmed b. Hanbel. Ebû Abdillâh Şeybânî. *el-Müsned*. Haz. Ahmed Muhammed Şâkir. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1416/1995.
- Akyüz, Ali, *Hadîs Edebiyatının Sened Atlası ve Muvatta'nın Sened Formları Çizelgesi*. İstanbul: y.y. 1997.
- Akyüz, Vecdi. *Mukayeseli İbadetler İlmihali*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.
- Atar, Fahreddin. *Fıkıh Usulü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), 1988.
- Ayhan, Mehmet. *Ebû İshâk es-Sebî'î ve Hadis*. İstanbul: Hâcegân Akademi Kitaplığı, 2012.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefî Aynî. *Umde-tü'l-kari şerhi Sahihî'l-Buhârî*. Nşr. Muhammed Ali Beydûn. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1421/2001
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud Begavi. *Tefsîrû'l-begavî Mealimü't-tenzil*. Thk. Muhammed Abdullah Nemr. 2. bs. Riyad: Daru Taybe, 1993.
- Begavî. *Tefsîrû'l-Beğavî/Meâlimü't-tenzil*. Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud Beğavî. Thk. Abdurrezzak el-Mehdî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1420.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin el-Beyhakî. *Delâilü'n-Nübüvve ve marifetü ahvali sahibi's-şerîa*. Thk. Abdulmuti Kalacî. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmîyye, 1424/2002.
- Beyhakî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Thk. Muhammed Abdulkadir Ata. Mekke: Mektebetü Dâri'l-Bâz, 1414/1994.
- Coşkun, Selçuk. *Hadise Bütüncül Bakış*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), 2016.
- Çiftçi, Muhammed Hüsnü. *Hanefî Mezhebinde Buhârî Rivâyetlerine Ters Düşen Hükmelerin Tahlihi (Namaz Örneği)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah ed-Dihlevî. *Huccetullahü'l-baliğâ*. Trc. Mehmet Erdoğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.
- Doğanay, Süleyman. *Hadis Rivâyetinde Râvi Tasarrufları ve Doğurduğu Problemler*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM yayınları, 2009.
- Ebû Yâ'lâ el-Mevsîlî. Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî. *Müsnedü Ebû Ya'la el-Mevsîlî*. Thk. Hüseyin Selim Esed. Beyrut: Dârül-Me'mûn li't-Turâs, 1404/1984.
- Erul, Bünyamin. "Rivâyet Metinlerinde Râvilerin Tasarrufları". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLII (2001): 173-212.
- Hazin, Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrâhim el-Bağdadi Hazin. *Lübabü't-te'vil fi me'ânî't-tenzil Tefsîrû'l-Hazin*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1399/1979.
- <http://www.hurriyet.com.tr/besnide-giyabi-cenaze-namazi-kilindi-40534136>, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/baskentte-arakan-icin-giyabi-cenaze-namazi-kilindi,9OTJcPkoIU-cM7-jzVSP2w>
- <http://www.ihya.com.tr/haber-idlibteki-saldirida-olenler-icin-giyabi-cenaze-namazi-kilindi-635243/>
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/am> (20.07.2018).
- <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/343/giyabi-cenaze-namazi-kiliniabilir-mi>

- <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/sehit-filistinliler-icin-sela-okundu-giyabi-cenaze-namazi-kilindi/1146469>
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâleddîn Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubî en-Nemerî. *el-İstizkâr*. Thk. Abdülmü'ti Emîn Kal'acî. Beyrut: Dâru Kuteybe, 1414/1993.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adi el-Cürçani İbn Adî. *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*. Thk. Yahyâ Muhtâr Ğazâvî. Beyrut: Dârü'l-Fikir, 1409/1988.
- İbn Arrâk, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Muhammed b. Ali Kinani İbn Arrâk. *Tenzîhü's-şerîati'l-merfua ani'l-ahbâri's-şenâti'l-mevzua*. Thk. Abdülvehhab Abdül-latif, Abdullah Muhammed es-Siddik. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.s.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris İbn Ebû Hâtim. *el-Cerh ve't-ta'dil*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.s. Haydarabad: 1371/1952'in ofseti.
- İbn Hacer Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî. *el-Ucâb fî beyâni'l-esbâb esbâbü'n-nüzûl*. Thk. Abdülhakim Muhammed el-Enis. Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzi, 1418/1997.
- İbn Hacer Askalânî. *Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Thk. Abdülazîz b. Abdullâh b. Abdurrahmân b. Bâz, Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddîn el-Hatîb. Beyrut: Dâru'l-Marife, t.s.
- İbn Hacer Askalânî. *Takribü't-Tehzib*. Thk. Muhammed Avvame. Haleb: Dârü'r-Reşid, 1408/1988.
- İbn Hacer Askalânî. *Tehzibü't-Tehzib*. Beyrut: Dâru Sadır, 1968.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî. *el-Muhallâ*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kahire: Dâru't-türâs, t.s.
- İbn Hibbân. Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Büstî. *Kitâbü's-sikât*. Thk. es-Seyyid Şerefuddin Ahmed. B.y.: Dâru'l-fikir, 1395/1975.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Haz. Muhammed Nebîl Tarîfî. Beyrut: Daru Sadr, 1424/2003.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadır, t.s.
- İbn Rüşd (el-Hafîd), Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bi-dâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Kahire: Dâru's-selâm, 2006.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr İbnü'l-Arabî, Muhammed b. Abdullah b. Muhammed. *Arizâtü'l-ahvezî bi-şerhi Sahîhi't-Tirmizî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.s.
- Karaman, Hayreddin. *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri 1-2-3*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, el-Kâsânî. *Bedâi'ü's-sanâ'i'fî tertîbi's-şerâi'*. Thk. Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dâru'l-küt-tâbi'l-Arabî, 1982.
- Kırış, Şemsettin. "Hz. Peygamber'in Cenaze ile İlgili Uygulamaları". *Turkish Akademik Research Review* 2/2 (Haziran/June 2017): 41-61.
- Koçak, Muhsin, Nihat Dalgın, Osman Şahin. *Fıkıh Usulü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhayy b. Muhammed el-Leknevî. *et-Ta'li-ku'l-mümecced alâ Muvatta'i İmâm Mâlik*. Thk. Takıyyüddîn en-Nedvî. Beyrut: Dâru'l-kalem, 1991.

- Mizzî, Ebü'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf Mizzî. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'ir-ricâl*. Thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî. *el-Mecmû' şerhü'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-fikr, t.s.
- Öztürk, Levent. "Hz. Peygamber Döneminde Cenazeler ve Kabirler". *İSTEM (İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi) Dergisi* 2/4 (2004):131-146.
- Öztürk, Levent. "Necâşî, Ashame". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 76-77. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Öztürk, Levent. *Etiyopya'da İslamiyet: Asr-ı Saadette Habeşistan'la Münasebetler*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.
- Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim Nisaburi Sa'lebi. *el-Keşf ve'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'an, Tefsirü's-Sa'lebi*. Thk. el-İmam Ebû Muhammed b. Âşûr. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsî. *el-Mebsût*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982-1983.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî. *Lübabü'n-nükul fî esbâbi'n-nüzûl*. Der. Ahmed Abdüşşafi. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.s.
- Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed Süheylî. *er-Ravdü'l-ünüf fî şerhi's-Sireti'n-nebeviyye li-İbn Hişâm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.s.
- Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf Sâlihî Şâmî. *Sübü'lü'l-hüda ve'r-reşad fî sireti hayri'l-ibad*. Thk. Mustafa Abdülvahid. Kahire: Vizaretü'l-Evkaf el-Meclisü'l-A'la li's-Şuuni'l-İslamiyye, 1990.
- Şener, Mehmet. "Cenaze". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 354-357. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani Şevkânî. *Neylü'l-evtar şerhi münteka'l-ahbar*. Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi, t.s.
- Şimşek, Murat. *İslam Hukukunda Bağlayıcılık Bakımından Hz. Peygamber'in İctihad Ve Tasarrufları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Şirbîni, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Kahiri Şâfiî Şirbini. *Tefsirü'l-Kur'ânî'l-Kerim es-Siracü'l-münir*. Thk. Ahmed İzzu İnaye Dımaşki. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1425/2004.
- Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberi. *Tarihü't-taberi Tarihü'l-ümem ve'l-müluk*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. Beyrut: Dâru Süveydan, 1967.
- Taberî. *Câmiü'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife. 1986.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî. *Şerhu Müşkili'l-âsar Müşkilü'l-âsar*. Thk. Şuayb el-Arnaut. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994.
- Tahir b. Âşûr, Muhammed Tahir b. Âşûr b. Muhammed et-Tunusi İbn Âşûr. *Makâsîdü's-şeriatî'l-İslamiyye*. İskenderiye: Mektebetü'l-İskenderiyye, 2011.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî Vâhidî. *Esbâbu'n-Nüzûl*. Thk. Isam b. Abdulmuhsin el-Humeydân. Demmâm: Dâru'l-İslâh, 1412/1992.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî. *el-Muğnî fî'd-du'afâ*. Thk. Nureddin Itr. Katar: t.s.
- Zehebî. *el-Kâşif, fî ma'rifeti men lehu rivaye fî'l-kütübi's-sitte*. Thr. Ahmed Muhammed Nemr Hatîb, Muhammed Avvame. Cidde: Dârü'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1992.

- Zehebî. *el-Mûkıza fî ilmi mustalahi'l-hadîs*. Neşr Abdülfettah Ebû Gudde. Haleb: Mektebü'l-Matbuati'l-İslamiyye, 1405/1985.
- Zehebî. *Mîzânu'l-i'tidâl*. Thk. Ali Muhammed el-Bicâvî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.s.
- Zehebî. *Siyeru a'lami'n-nübela*. Thk. Şuayb el-Arnaut. Beyrut: 1982.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî. *el-Keşşaf an hakaiki gavamizi't-tenzil ve uyuni'l-ekavil fî vucühi't-te'vil*. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 1407.
- Zürkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf Zürkânî. *Şerhu Muvatta el-İmam Mâlik/Şerhu Muvatta'/Ebcetü'l-mesalik bi-şerhi Muvatta'î'l-İmam Mâlik*. Thk. İbrahim Atve İvaz, Mustafa el-Babi el-Halebi. Kahire: 1382/1962.